

Almanya - Avusturya Gümrük İtilâfi.

III [*].

Tâbi devletlerin [**] sıfatından bahsolunurken, devletin hukukî şahsiyet ve ehliyetine müessir olan daimî ve müstakir mahiyette bir hukukî vasfa işaret murat olunur. Tâbiyet hali [**] hüküm sahibi bir devletin vücudunu farz ve istilzam eder olup, işbu devletin iradesi az çok vâsi mikyasta tâbi devletin iradesi yerine geçer. Tâbi devlet te hüküm sahibi devletin iradesine münkad olur, aelhusus haricî işlerin idaresince onun emri altında bulunur. Binaen aleyh, tâbi devlet kendi mesalihini temşie hususunda serbestii takdir, ki istiklâlin cevherini teşkil eden bir hürriyettir. ondan mahrumiyet keyfiyeti ile mevsuf ve mümeyyездir.

Mevzuubahsolan tâbiyet hali ael'itlak tebaiyet halidir, yahut, hiç de-gilse, mâfevk bir devlet tarafından icra olunan vasayet veya mürakabeden ibaret bir haldir ve bunda tâbi devlet o mâfevk devlete itaate borçludur. Bu halin sebebi yalnız mâfevk devletin menfeati ğalibesinden ibaret olabilir, hattâ mâfevk devletin lehine olmak üzere tâbi devletin dahili işlerine bile müdahale meşrut olabilir. Fakat bu halin sebebi mevzuubahs iki devletin her ikisinin mütevakıf menfeatleri de olabilir, şöyle ki, bu devletlerden biri siyasi nüfuzunu arttırmağı; diğeri de, ecnebi müdahalelerine mukabil, başka devletler veya başka bir devleti muayyenê tarafından kendisini tehdit eden muhataralara karşı hâmi devletin himayetini istihsâl etmeği kast eder : Beriki devlet nefsine kendi ihtiyariyle tahmil ettiği tâbiyet külfetinden inbias eden hatarları öteki muhataralardan ehven bulur. Bir de, bir devlet başka bir devlet karşısında istiklâlini muhafaza ve idâme edebilmenin tek çaresini işbu devlet ile bir muahede akdinde görür : her ne kadar bu muahede mâhmî devleti bir mertebeye kadar mürakabe altına koyar veya haricî işlerini, hattâ dahili işlerini bile, müdahaleye tâbi

[*] Mecmua'nın 52 inci ve 53 üncü sayılarına müracaat.

[**] Meselâ vaktile Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'ne tabiiyeti hali gibi.

kılar ise de, mücerret bu muahede sayesinde istiklâli mazmun ve mahfuz olur.

Karşılaşan menfaatler ve sebepler ve bir tâbiyet veya himaye muahedesinin iktisa edebileceği şekiller pek mütenevvi olduğuna göre, bir devletin tâbî veya müstakil devletler makûlesine ithâl olunup olunmaması, alelhusus istiklâlin himayet veya zamanet altına vaz'ı sarahaten meşrutsa veyahut hamî ve mahmî devletin menfaatlerinin mütekabiliyeti onların karşılıklı münasebatının esasında açık bir surette kâin ise, nâzik bir mes'ele teşkil edebilir. Lâkin devletlerin bu kabil tasniflerinde miyarı zatî olacak keyfiyetler : bir tâbiyet keyfiyeti, yahut bir devletin mesalihini teşmîde mâfevk bir devletin iradesinin mürakabe veya müdahale yolunda cereyanı keyfiyeti, ki öteki devletin daimî ve müstakil bir sıfatı hukukiye ile mutasîf olmaklığı icap edecek surette şahsiyetine ve hukukî ehliyetine müessirdir, bu keyfiyetler ilmi yakın ile malûmdur.

Bir devletin istiklâlinin uğrayabileceği teğayyürat *hâkimiyetinin istimalince takyidat* ten ibarettir ; hattâ bu keyfiyetler *fîli tebaiyet ve yine fîlen ve mütekabilen tebaiyet* (yekdiğerine teallûk, mütekabil merbutiyet) ten ibaret olarak burada mevzuubahs olan hukukî mes'eleye teallûk etmez.

Zira iktisadî ve içtimaî makûleden kuvvetlerin fiilleri ile milletler arasında teessüs eden mütekabil tebaiyet ve tâbiyet halleri burada mevzuubahsolan mes'elelerin çerçevesinden hariç bulunduğu aşikârdır. Sınai, ticarî ve malî faaliyet, kezâlik milletler arasında mübadele olunan harsî hayırlar, nimetler iktisadî ve içtimaî tebaiyyeti mütekabile ve tebaiyyet halleri ihdas edebilir ve etmektedir. Her ne kadar bu ahvâl siyaset üzerinde de az çok kuvvetle müessir ve nafiz olabilir ise de, onlar istiklâl tasavvurunu tayin etmek matlûp olduğu vakit nazara alınan plânın gayri bir plâna göre tertip olunur ahvâldir.

Bizzat devlet — bu sıfatla, yahut, meselâ bir demiryolu işleterek içinde az çok alâkadar olduğu bir şirketi ticariye şeklinde, — gerek hususî faaliyetleri himaye veya tevcih ve idare, gerek bizzat müdahale suretiyle, bu iktisadî muamelâta karışmak takdirinde de hüküm aynı minvâl üzredir.

Bunlar, istiklâl mefhumuna göre, *devletler arasında hukukudüvel şahısları sıfatıyla vâkı olan beynelmilel fiillerdir.*

Bir devletin akden uhdesine alabileceği istiklâl *takyidat* ı çoktur. Bununla beraber bu ahdî kayitlerin cümlesi istiklâl ve hâkimiyetin *istimaline*

teallük ettiği; istiklâl ve hâkimiyetin *zâtine, cevherine* dokunmadığı hususunda reyler müttefiktir. Halbuki, devletin istiklâlini tahdit ve ona muayyen bir vche tayin eden beynelmilel teahhüdata girme salâhiyeti hâkimiyetin bir sıfatı, istiklâlin bir tezahürüdür.

Devletlerin istiklâllerine konulan ve istiklâllerini muhil addolunmayan kayıtlar pek mütenevvidir.

Muayyen bir devlet veya müteaddit devlet lehinde az çok serbesti ile muvafakate makrun olarak konulan gûya bir ittifak şartı; beynelmilel adli uzuvlar, beynelmilel nezaret ve teftiş komisyonları, devlet salâhiyeti havzesine dahil bazı idarî işlerle muvazzaf komisyonlar tesisi, ırkî, lisanî, dini ekelliyetlerin beynelmilel himayeleri bu hususta mâruf misâllerendir.

Kezâlik, beynelmilel malî bir mürakabenin tesisi, buna tâbi olan devlet kontrolü koyan devletlerin iradelerine bütûn dahilî faaliyetini (filen itba edecek surette ve beynelmilel mürakabe altında idarî islâhat yapmağa mecbur olmak halinde bile, istiklâli muhil sayılmamaktadır.

Hattâ haricî işler hitası, ki istiklâlin başlı sahai cereyanıdır, ondaki faaliyete konulan ehemmiyetli kayıtlara bile siyasi istiklâli hatara ilka edici nazariyle bakılmamaktadır.

Talep üzerine yahut ilca tarikiyle müesses olan daimî bitaraflık hali bu hususta bariz bir misâldir. Daimî bitaraflık siyasi istiklâlin ağır kayıtlarla tekayyüdünü mutazammın olduğu halde istiklâli muhil addolunmaktadır; hattâ, bil'akis, bitaraf hale konulan devletin istiklâliyle mürtabit olmak üzere tasdik veya tezamün edilmektedir.

Âkitleri haricî siyasetlerine muayyen bir vche tayini vecibesıyla mükellef tutan siyasi muahedelerin, bilhassa ittifak muahedelerinin, yalnız siyasi istiklâl ile kabilitelif değil, hattâ siyasi istiklâlin tezahürü olduğu hususunda da ittifak vardır. Mezkûr muahedenamelerde, müsellâh kuvvetlerin ne suretle teşrikimesaide bulunacaklarına ve âkitlerden birinin ordusunun diğer âkidin kumandası altına konulmasına dair şart vaz'ı salâhiyeti askerî makamlara verilmek, yahut bu devletlerden biri öteki devletten ayrı olarak hiç bir mütareke ve hiç bir müsaleha yapmamaklığı teahhüt etmek halinde bile hüküm yine o minvâl üzredir. Bu gibi siyasi ve askerî muahedelerin âkitlerin istiklâlleriyle telif kabûl eder oldukları âkit bir devleti muazzama veya bir küçük devlet olmak takdirinde bile musad-

daktır. Bu kabilden muahedeler o kadar maruftur ki misâl iradına hacet görünmez.

Beyan olunan mutalâalardan çıkan kaidei asliye şu yolda ifade ve telhis olunabilir : iki devletin faaliyetlerini aynı veçhete tevcihen tensik etmeği teahhüt eylemeleri ve bu teahhütle istiklâllerini bir kayıda komaları istiklâllerine hâlel iras etmez.

«Wimbledon» vaporu davasına müteallik olan kararında (Seri A / B, N. 5, s. 25) Divan demişti ki :

« Divan, bir devletin bir şeyi yapmak yahut yapmamak için teahhüdünü mutazammın olan her hangi bir muahedenin in'ikadı keyfiyetinde o devletin hâkimiyetini terkettiği görülmesine kail değildir. Şüphesizdir ki bu kabilden bir vecibe tevlit eden her mukavele devletin hukuku hâkimiyetinin istimalini bir kayıt ile takyit etmiş, şöyle ki bu istimali muayyen bir cihete tevcih eylemiş olur. Fakat beynelmilel teahhüdata girme salâhiyeti devletin hâkimiyetinin evsafındandır. »

Divan Rum ve Türk ahalinin mübadelesine dair olan kararında (Seri A / B, N. 12, s. 21) dahi aynı reyî beyan etmiştir :

« Divan, Wimbledon davasına müteallik olan kararında dahi beyan etmiş olduğu veçhile, « beynelmilel teahhüdata girme salâhiyeti devletin hâkimiyetinin evsafındandır. » Esasen şimdi mevzuubahs olan maddede âkit devletlerin vecibeleri mutlakan mütesavî ve kâmilten mütekabildir. Binaen aleyh, bu kabilden vecaibi tevlit eden ve âdiyen mânâsına göre tefsir olunan mukavelenameden Âli Âkitler'in hâkimiyetlerine hâlel gelmiş olmasını kabûl etmek mümkün değildir. »

Divan Tuna Avrupa Komisyonu'nun salâhiyeti meselesine dair reynamesinde (Seri A / B, N. 25, s. 36) aynı mütaleayı tekrar eylemiştir:

« Divan evvelce verdiği kararlarda ve reynamelerde demiş olduğu vechile, hukuku hâkimiyetinin istimalince bir devletin ahden kabûl etmiş olduğu bir kayıt onun hâkimiyetini nâkız addolunamaz. »

« İstiklâl » mefhumunun yukarda vâkı olduğu vechile tahlili « istiklâlin ferağı », « istiklâlin hatara ilkası », « istiklâle reayet » lâfızlarının mânâlarını tayin etmekliğe imkân bahşeder.

İstiklâli « ferağ etmek » (aliéner), istiklâlden « âhar » (bir *alius*) lehine tamamen ve kat'iyyen vazgeçmek, istiklâli âharin uhdesine nakletmek demektir. İstiklâlini ferağ eden devlet bu sıfatla vücut halinden çıkıp, ya bir federal devlette « konfedere » devlet, veya az çok vasi bir

muhtariyeti haiz bir âdi « province » olarak başka bir devletin eczasından bir cüz'ünü teşkil eder.

İstiklâli « hatara ilka etmek » tâbiri « ferağ etmek » ve « takyit etmek » mefhumları arasında bir mânâyı müfittir. Binaen aleyh, bu tâbirin mânâsını tatbiki sahasını tahdit etmekle ve onu bir taraftan ferağ, diğer taraftan takyit demek olan zeminlerden tefrik ve tecrit eylemekle tayin etmek lâzım gelir. Bu esasa göre, « istiklâli hatara ilka etmek », bir taraftan, mâfevk bir devlet idaresinin tevchine daimî surette ve hukukî sıfat ve ehliyete noksan getirir bir halde, fakat istiklâlden tamamen ve kat'iyen vazgeçme ve onu o devlet uhdesine geçirme olmaksızın, inkıyat etmek demektir ; diğer taraftan, bu tâbir, devlet faaliyetini muayyen bir vecheye tevcih etmek suretile hâkimiyet hukukunun yalnız istimalini tahdit etmeyip, belki hâkimiyetin veya istiklâlin zatine, cevherine hâlel getiren fiilleri istihdaf eder.

« İstiklâl » mefhumunun beynelmilel içtihadat ve nazariyata göre tahlilinden istihraç olunan bu tarifler Saint - Germain Muahedesi'nin 88 inci maddesi ile 1 numaralı Cenevre Protokolu'na tatbik olundukta, mülâhazatı atiyenin serdine mahâl olur :

Versailles Muahedesi'nin 80 inci maddesini kaleme alırken ve onda « gayrikabiliferağ » tabirini kullanırken Müttefik ve Müşarik Devletler'in maksatları Avusturya'nın başka bir devlete iltihak ile onda kaynaması keyfiyetinden ibaretti. Filvaki, Temperley « Sulh Konferansı'nın Tarihi » namındaki eserinde daima ve yalnız « Join » (iltihak) den, ve « union » (ittihat) dan bahsediyor. Yukarda beyan olunduğu üzere Müttefik ve Müşarik Devletler tarafından Saint - Germain Muahedesi'nin 88 inci maddesine terdif olunan resmî tefsire nazaren, matlûp olan şey Almanya'nın muahede ile zaten tanımış olduğu bir esası : Avusturya'nın istiklâli gayrikabiliferağ olduğu esasını, mahsus bir hüküm ile teyiden tasdik ettirmekten ibaretti. Saint - Germain Muahedesi'nin 88 inci maddesinin ilk ve aslî cümleye müteallik ve tâbi olan ve Versailles Muahedesi'nin 80 inci maddesini harfiyyen nakleden ikinci cümlesinde « istiklâli hatara ilka etmek » tabiri kullanılmış olduğuna göre, bu tabirin istihdaf ettiği fiiller *esas ve cevher itibarile bir ferağa temsil edilen ef'al* olmak iktiza eder.

Bundan şu netice çıkıyor ki, umumiyet itibarile istiklâli hatara ilka edici vasfı tavsifi bihakkın mümkün olan ef'al arasında zati bahse tealuk eden fiiller yalnız bir ferağ filine hassaten mütekarip ve ona makis

olan, alelhusus haklarında « ferağ » tâbiri kullanmaktan ihtiraz olunmakla beraber *mestür ferağ* addolunmak iktiza eden ef'âldir.

«İstiklâle riayet», bir devletin haricî ve dahilî işlerini idare, faidesine hükmettiği istiklâl takyidatını dilediği gibi deruhte etmek ve menafiine muvafık bulunduğu bir vecheye faaliyetini tevcih edici beynelmilel teahhüdata girmek hususundaki hürriyetine müdahaleden ibaret olan her türlü ef'âlden mücanebet vecibesini ifade eder.

İtalya hükûmeti meselenin âfâkî surette tetkikini derinleştirmemiştir. Fransa hükûmeti de bu noktai nazardan tetkikatını mahdut bir dairede bırakmıştır.

Fransa hükûmetine göre, eğer « istiklâl » mefhumu sırf hukukî mânâda telâkki olunursa, ilk evvel, devletin kendine has bir mevcudiyete sahip olduğu ve başka hiç bir sultai müesseseye tâbi olmadığı mânâsında görünür. Bununla beraber devletin istiklâli devletin hukukudüvel sultasına tâbi olmadığı gibi tekabbül etmiş olduğu vecibelere harekânıtı tevfiik etmek vazifei hukukiyesinden de vareste olduğuna delâlet etmez.

Heffter diyor ki : « Milletlerin diğer bir esasî hakları vazifelerini tam bir istiklâl ile ifa etmek hakkıdır. Binaen aleyh, her millet kendi hükûmetinin şekillerini ve dahilî idaresinin müessesatını, kezalik haricî siyasetine ait tedbirleri — yalnız bir müdahale hakkından veya diğer milletlere karşı vacip olan riayetden münbais olabilecek kuyut müstesna olmak üzere — dilediği gibi tertip ve ittihaz emrinde serbesttir » [*].

Kitabında « istiklâl hakkı » na uzun bir fasıl tahsis etmiş olan Rivier bu faslın başlangıcında diyor ki : « Devletin istiklâli onun hariçten nazara alınan hâkimiyetinden ibarettir. İstiklâl hakkı şu vechile tarif olunabilir : milletin hayatını teşkil eden bilcümle hususatta hiç bir ecnebi müdahalesi olmaksızın serbestçe faaliyet ve karar hakkıdır. İstiklâl muhtariyeti, dahilî hâkimiyeti istimâl ve istilzam eyler » [**].

Nys'in fikrinde, fertlere göre hürriyet ne ise devletlere göre istiklâl de o dur. Nys, Th. Schmalz'ın tâ 1817 de hukukudüvel tâlim ederken istiklâl devletin bir sıfatı olduğunu ve istiklâl memleketin hükûmetinde hükümdarın kendi emellerini takip etmesinden ve bir ecnebi hükümdara asla

[*] Heffter'in « Avrupa Hukukudüveli » (Le Droit international de l'Europe) adlı kitabının Fransızca tercemesinin 4 üncü tab'ında § 3 1, s. 74.

[**] Rivier, « Principes du Droit des gens » (Hukudüvelin mebe'leri), § 2 1, s. 280

tâbi olmamasından ibaret olduğunu söylediğini naklediyor [*].

Oppenheim bu meseleyi tahlil yolunda bir cehdi mahsus sarfile şunları yazmıştır: « Hâkimiyet cümle üzerine faik bir sulta olmak sıfatile denilebilir ki muhtelif görünüşleri vardır. Başka her hangi bir sultaya tebaiyeti nefyetmek ve başka bir devletin sultasından ayrı bulunmak itibarile hâkimiyet « istiklâl » dir. Bir devletin kendi hudutları haricinde başka devletlerce münasebatta bulunmaklıkca haiz olduğu serbestii hareket babında haricî *istiklâl* dir. Bir devletin kendi hudutları içinde serbestii hareketine nazaran *dahill* istiklâldir... Haricî istiklâline binaen bir devlet beynelmilel işlerini dilediği veçhile idareye, alelhusus ittifaklara girmeye ve başkaca muahedeler akdtetmeye kadirdir... Dahili istiklâline binaen ve memlekette cümleye faik olması hasebile bir devlet beğendiği kanunu esasîyi ittihaz, muvafık gördüğü yolda idaresini tertip ve tanzim etmeye, teşri kuvvetlerini dilediği veçhile istimâl eylemeye kadirdir.... » [**]

Heilborn dahi bu bapta sözünü sıhhat üzere muayyen kılmaklık için sarfı gayret etmiştir. Heilborn mutalâalarını şu minvâl üzere ifade eylemiştir :

« İstiklâl hakkı (Unabhângigkeit) devletlerin esasî veya aslî hakları denilen hukuk cümlesindedir. Bundan anlaşılın, devletin, her türlü ecnebi müdahalesinden vareste ve serbest olarak, kendi işlerini muhtariyet veçhile (selbständig) tanzim etmek hakkıdır. Devletin kendine has işler şunlardır: 1^a , dahili işler, yani devletin kendi uzuvları, tebeası ve mülkü ile revabit münaseleti ; 2^a , yalnız kendi hareketi mevzuu bahsolmak taktirinde, haricî işler. Devlet kendi işlerini teşri, idare ve kaza yolunda muhtariyyet veçhile (selbständig) tanzim eder. Devlet bilhassa dilediği teşkilâtı, hukuku ve uzuvları ihtiyar ve ittihaz eder. Bu uzuvların salâhiyetlerini ve fiillerinin şeklini tayin eder. İstiklâl (Unabhângigkeit) ine binaen devlet kendi siyasetini de muhtariyet veçhile (selbständig) tayin eder, yani kendi gayelerini nefsine kendisi tayin ve bunlara vusul için takibi lâzım gelen yolu kendisi tesbit eyler. Devlet, kendisi gibi hür olan başka devletlerin hukukî havzelerine tehatti etmedikce, hürdür » [***].

[*] Nys « Le Droit international », 1905, c. II, s. 182 ve 188.

[**] Oppenheim « International law » (Hukuku düvel), 2 inci tab'ı, c. I, § 123 ve 124, s. 177 ve 178.

[***] Strupp'un « Wörterbuch des Völkerrechts », inde şu maddeye bakılması: Unabhângigkeit, Recht auf, Berlin, 1925, c. II, s. 756.

Amerika Hukukudüvel Enstitüsü'nün 16 kânunusani 1916 tarihinde neşrine karar verdiği « milletlerin haklarına ve vazifelerine dair Beyanname » nin 2inci maddesi de zikir olunabilir : « Her milletin hakkı mevcudiyeti, mevcudiyetini sıyanet ve hıfz etmeğe hakkı vardır ; fakat, bu hak, bir devlet tarafından kendi mevcudiyetini vikaye ve muhafaza etmek üzere, hiç bir kötülük yapmıyan mâsum devletlere karşı haksız fiiller ikâ selâhiyetini tezammün ve bu efâle muhik sıfatını iksa eylemez ». 27 nisan 1916 tarihinde irad ettiği bir nutukta Mr. Elihu Root mezkûr Beyannamayı tefsiren : « Dünyanın müsalemeti ve intizamı her devletin ancak kendisine tealluk eden şeylerle meşgul olup, kendi noktai nazarlarını kabule onun gibi müstakil olan başka devletleri icbar etmekten ictinap eylemesini müstelzemdir » demişdi [*].

Zikrolunan reylerden ve mütalealardan, hukukî noktai nazara göre telâkki olunan istiklâl mefhumunda, üç manzara istihraç olunabilir : 1^a , devlet kendi selâhiyeti dairesine giren her şeyi bizzat yapar ; 2ⁿ , devlet kendi işlerini başka bir devletin cebren kabul ettirmek davasında bulunduğu vechelere tevcih etmekle mükellef değildir ; 3ⁿ , devletin kendi maksatlarına tekabül ve tevafuk eyleyen kendine has bir dairei faaliyeti vardır.

Çekoslovakya hükûmetine gelince, o, bu mes'elede hassaten nazarı dikkate aldığımız mebdeî ve umumî cihetlere dair çok etraflı ve mütaleası cidden faideli tetkikat icra etmiştir.

Beynelmîl Daimî Adâlet Divanı'na vermiş olduğu lâyihaya nazaran, « istiklâl » kelimesi iki mânâyı müfit olabilir : gayri hukukî mânâ, hukukî mânâ.

1^a , iktisat ilminde sayüamelin taksimi mebdeinden bahs edildiği ve medeniyette terakkiler husule gelince ihtiyaclarını kendi elindeki çarelerle def'a kadir eşhasın artık kalmadığı tebyin olunduğu zaman « istiklâl » mefhumu lâyikiyle bilinmiş olur. Bu mefhum devletlere de tatbik kabul eder ve bu mânâya göre denilebilir ki fertler gibi onlar arasında da, hiç değilse zamanımızda, müstakil devlet yoktur. Meselâ, bir devletin seadet hali, ikbali onun memleketinde yetişen hububatın fazlasını başka devletlerin almaları, diger bir devletin mes'ut, mukbil olması da onun mâmulâ-

[*] Elihu Root, « Düvelimüttehide'nin haricî siyaseti ve Hukukudüvel » (Nutuklar ve müstahrec Fıkralar), Fransızca tercemesi, 1907, s. 315.

lâtından fazlayı başka devletlerin sınaî mahsulâtla mübadele ve mübayaa etmeleri keyfiyetinde vaki ve ona muallaktır. Burada devletlerin iktisadî tebaiyet veya istiklâllerinden, yahut, nefsül'emre daha uygun olmak üzere, onların, az çok vâsi mikyasta, fi'li merbutiyeti mütekabilelerinden bahs edilebilir. Fakat, mevzuubahis olan mefhum teşmil edildiğinde tebaiyet veya istiklâl halinin başka nevileri görülür, meselâ harsî, malî, ilh. tebaiyet veya istiklâl mefhumu bulunur.

Mes'ele daha yakından nazarı dikkate alındığında görülür ki bahsin teallük ettiği keyfiyet hakikatî halde devletlerin tebaiyet veya istiklâlleri değil, belki milli ekonomilerin, medeniyetlerin, hars merkezlerinin, ilh. tebaiyetleri veya istiklâlleridir. Bir derece muhtelif mânâda, *devletlerin* malî tebaiyetlerinden: bir devletin, tebeasının menfaatleri gibi menafiini indelhace himaye ettiği malî uzviyetlere diğer bir devletin borclu olması halindeki tebaiyetten, bahs olunabilir.

Beynelmilel hayatta, bir devlet, hukukî noktâ nazardan serbestii hareketini tamamen muhafaza etmekle beraber, meylî derunisinin veya muhtelif menfaatlerin sevkile, sureti hareketini başka bir devletin sureti hareketine uydurursa bunda da zikrolunan gayri hukukî mânâ itibarile tebaiyet veya istiklâlden bilhassa bahse mahal olur. Zahirî hale göre bu kabil tebaiyete siyâsî tebaiyet vasfı daha lâyıktır. Bu bapta Eski, Orta, Yeni Zemanlardan bir çok misalin irat ve tezkârı kolay ise de, 19 uncu asırda Rusya ile müteaddit Balkan devletleri arasında vâki olan çalışma arkadaşlığını ve karşılıklı yardımı zikretmek kâfidir.

2ⁿ, bu gayri hukukî (fi'li) istiklâlin mukabiline hukukî mânâda devletlerin istiklâlleri veya tebaiyetleri mefhumunu komalıdır. Hukukî vecibeler mevcut olmamak, binaenaleyh bir devlet başka bir devlete karşı harekâtında tamamen serbest olmak, öyle ki ona karşı nefsine hiç bir vazife tahmil edici hiç bir hukuk kaidesi ile mukayyet bulunmamak, takdirinde, bu hal istiklâl vasfile tavsif olunabilir. Bu mânâda, tam bir istiklâli hâiz devlet misaline tesadif olunmaz; hiç değilse, 18 inci asırdanberi, yani Grotius'ün « De jure belli ac pacis » (Hukuku Harp ve Sulh) namındaki eseri intişar mevkiine gelip te o sayede hukukudüvel hakikaten doğduğundanberi, başkalarına karşı hürriyeti ef'âli tamamen hâiz bir devlet kalmamıştır. Filvâki, serbestii hareket hukukudüvel ahkâmile takyit olunmuştur. Artık istiklâl veya tebaiyet halleri *nisbi* olmuştur. Her ne kadar hukukudüvel ahkâmının ekser ahvalde tahmil ettiği vecibeler menfi

kabilden, mülkiyet hakkını sıyanet eden ahkâma haddi zatinde yakın, vecaipten olmağla sıkı, mutlak mânâsile istiklâlden bahse el'an cevaz mevcut, zira başka devletlerin menfaatlerine hizmet etmek vecâbi müsbetesi mefkut ise de, bu istiklâlin müsbet vecibeler tahmil eden beynelmilel mukavelâtla tahdit olunabildiğini nazarı dikkatten uzak tutmamalıdır. Bununla beraber, burada istiklâlden bahis câizdir, bir şartla ki tebaiyet hali istiklâl mefhumu ile telif kabul etmez bir dereceye varmış olmaya. Başka makuleden mes'elelerde görüldüğü gibi burada mevzuubahs olan mes'eledede hâdiseler veya hukukî vaziyetler lâyikiyle muayyen bir hattı fasilla ayrılmış değildir, öyle ki falan veya filân keyfeyeti muayyene müvacehesinde kimi iki devletten birinin ötekine karşı istiklâlini tasdika meyl eder, kimi de, bil'akis, bu istiklâl yerinde bir tebaiyet hali görür.

Bazıları istiklâlin bu nisbiyet veya izafiyeti fikrini başka bir yolda izah edip, şöyle ki: bir devletce deruhte edilen ve devletlerin alel'ade üzerlerine aldıkları emsalinin hududunu tecavüz etmiyen beynelmilel vecibeler o devletin istiklâline hâlel getirmeyip, fakat bu hududu mütecaviz olan beyneddüvel vecaip istiklâli muhildir, demişlerdir. Ancak, « alel'ade » ve « hilâf âde » mefhumları clâstikidir.

Bu mânâda telâkki olunan « istiklâl » muhtelif hitalarda tenkis veya tahdit olunabilir. İktisat sahasında tenkis veya tahdit edilebilir, çünkü iki devlet aralarında meselâ bir ticaret muahedesini zamanede câri olan nümuneye göre tasavvur ve tertip ile akdederler ; bu tenkis veya tahdit başka zeminlerde de vâki olabilir, çünkü iki devlet hükümlerin ve hakem ilâmlarının icrasına, adliyece muavenete, mücrimlerin iadelerine, ilh. dair muahedat yaparlar. Bu misallerde ve elbette başka misallerde de bu devletlerin istiklâllerini mahfuz tutmuş olmalarına kimse şüpheli bir nazarla bakamaz. Fakat bir de istiklâl o derece tenakusa uğrar ki artık mahfuziyetini kabule cevaz kalmaz. Meselâ bazı devletler, bilmuahede, devlet ef'âlinin cereyan ettiği sahaların hepsinde veya hiç değilse mühim hususatta bu devletlerden her birinin koyacağı kaidelere esas olacak düsturlar vaz'ile mükellef müessesatı müştereke vücude getirecek olurlarsa, bu takdirde şüphesiz istiklâlin ziyâ hali vardır.

« Frağ etmek » ve (istiklâli) « hatara ilka etmek » mefhumlarının tefsirine gelince, « ferağ etmek » tâbiri « mülkü âharın uhdesine nakletmek » mânâsını müfit olduğuna göre, bu ifadeye meşkûk nazarile bakılabilirse de, hukukî metinlerde bu tâbir daha geniş mânâda, meselâ rehne

koyma, ilh. mânâsını müstemil bir vüs'atte, müstâmeldir. Böyle olunca, gümrük birliği Avusturya'nın istiklâlini tenkis etmediği iddia olunuyorsa da, 19 mart 1931 tarihli Alman - Avusturya Protokolü'nün bazı hükümleri bu bapta şüphelere mahal veriyor. Esasen « ferağ etmek » tâbirinin hakiki kıymetinin burada çokca ehemmiyeti yoktur, çünkü Avusturya'da Saint - Germain Muahedesi'nin 88 inci maddesinin ikinci ibaresinde muhtevî hükümlerle daha ziyade sıkı teahhütlere girmiştir.

Zikrolunan ibarenin asıl ehemmiyeti « ... istiklâlini hatara ilka edecek mahiyette her türlü fiil ... » sözünde zâhirdir. Littre'nin , Sachs - Villate' in lûgatlerinden ve 26 şubat 1909 tarihli « deniz muharebesi kanunlarına dair Beyanname » nin 49 uncu maddesinden müsteban ve muhakkak olduğu vechile, « istiklâlini hatara ilka etmek » ne istiklâli ferağ etmek, ne de istiklâline halel getirmek mânâlarını müfit olmayıp, belki istiklâlini mâni'lere, zararlara, tehlikelere, muhataralara, bir halele mâruz bulundurmaktır. Hukuku medeniye ve cezaiye ictihadı ilmîleri noktai nazarından, meselâ, Kries'in « Die Prinzipien der Wahrscheinlichkeitsrechnung » (1886) ' nda ; Rümelin'in « Die Verwendung der Kausalbegriffe im Zivilrecht » (1900) ' inde ; Binding'in « Normen und ihre Übertretung » (1894) ' unda ; Manzini'nin « Instituzione di diritto penale italiano » (1923) ' sunda ; G. B. Mauro'nun « La concezione giuridica del reato » (1926) ' sunda ; Garraud'nun « Traité théorique et pratique du droit français » (1913) ' sinde münderic mütalealara göre, « hatara ilka etmek » (gefährden) tâbiri : *vukuâtın cereyanı âdisine nazaren bir zarara veya bir ziyaa saik bir vaziyet ihdas etmek* (théorie de la causalité adéquate— Theorie der adaequaten Causalität) [*] mânâsını ifade eder Şu halde 88 inci maddenin mütezammın olduğu mebdei şu vechile ifade edebiliriz : *vukuâtın cereyanı âdisine nazaren bir devletin istiklâlini ziyaa (tahdit) sevk edecek mahiyette olan bir fiil işbu devletin istiklâlini hatara ilka edici bir fiildir.*

Vukuâtın cereyanı âdisi ulûmu tabiiyede tecrübe, ictimai hâdisatı müteakibe silsilesinde mümasil hallere im'an tarikiyle tahkik ve tebyin olunur. Beynelmilel hayatta bu ahvali müteşabihenin tahkik ve tebyini ancak hâdisatı tarihiyeyi, bunların illî alâkalarını ve ale'âde hasıl ettikleri neticeleri tetkik ile mümkün olur. Binaen aleyh, Cemiyetiakvam Meclisi'nde

[*] İlliyeti tâmme nazariyesi.

cereyan eden müzakereler esnasında gümrük ittihatlarının tarihinin tezkâr olunmasındaki isabet âşikârdır.

(İşbu makaleler silsilesinin birincisinde Zollverein hakkında tarihî tafsilât verilmiş ve Alman devletleri arasındaki bu gümrük ittihadının siyasi ittihadı husule getirmekte nasıl müessir olduğu gösterilmiş idi.)

Almanya ve Avusturya'ya teallük cihetile şimdiki vaziyet tetkik olundukta toprak ittisalince, lisanca ve ırkan iştirakten mütevellit hissiyatca aynı birlik görülür. Bundan başka, Almanya'da 19 uncu asırda görülen fikir cereyanlarının pek benzerleri karşısında bulunulur : Bunda bir fark varsa o da Avusturya - Almanya ittihadı gayesine müvecceh olan hareketin 19 uncu asrın ikinci nısfında Alman Devletleri birliğini istihsal maksadına mün'atıf hareketten daha ziyade kuvvetli olmasından ibarettir. Hattâ şimdiki halde bazı Avusturya ve Almanya muhitlerinde hâkim olan harekete bakılırsa denilebilir ki matlûp olan şey Napoleon muharebelerinden sonra başlamış olan harekete devam etmek, hattâ bu harekete kasden iltihak eylemekten başka bir şey değildir.

Bu hareketin mevcudiyetine ve mahiyetine müteallik şehadetler, ez-cümle, siyasiyat, iktisadiyat, ilh. hakkında yazılar yazan müelliflerin eserlerinde vardır.

Çekoslovakya lâyihasında icap eden fıkraları aynen zikrolunan eserler şunlardır :

H. Kniesche'nin « Die Grossdeutsche Wirtschaftseinheit » (1929)' ı ; Almanya ve Avusturya parlâmentoları reisleri P. Loebe ve Prof. A. Gürtler tarafından —tavsiye zemininde yazılmış— bir dibace ile 1930da Kleinwächter ve Paller'in temsil ve neşrettikleri « *Die Anschlussfrage in ihrer kulturellen, politischen und wirtschaftlichen Bedeutung* » unvanlı ve « Anschluss » hakkında muhtelif zevatın tetkikatını havi mecmua.

Ahmet - Reşit.

— Son [*] —

[*] Beynelmîlel Daimî Adâlet Divanı'nın " istişarî Beyannamesi .. ve müteferriatı Mecmua'nın gelecek ilk nushasına müzeyyel vesika olarak neşredilecektir.